

LATVIJAS DEPUTĀTU DARBĪBA KRIEVIJAS II VALSTS DOMĒ (1907. gada 20. februāris – 3. jūnijs)

Jānis Bērziņš

Dr. habil. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, vadošais pētnieks.
Zinātniskās intereses – Latvijas 19. gs. vēsture, strādniecības vēsture 19. gs. otrajā pusē – 20. gs. sākumā, 1905. gada revolūcijas vēsture, Latvijas Republikas saimniecības vēsture.

E-pasts: j.beerzinsh@gmail.com

Krievijas II Valsts dome darbojās 1905. gada revolūcijas atkāpšanās un valdības pastiprinātu represiju laikā. Domē no latviešu etnogrāfiski apdzīvotās teritorijas tika ievēlēti dažādu politisku uzskatu orientēti septiņi deputāti: K. Burkevics, P. Juraševskis, K. Kārklīšs, E. Kazričs, J. Ozols, J. Šapiro un E. Treimanis. Ar nobriedušiem politiskajiem uzskatiem uzstājās LSD partijas kandidāts J. Ozols, kas savu domnieka darbību koncentrēja uz pastāvošās politikās iekārtas kritiku un revolucionārā noskaņojuma stiprināšanu tautā. Deputāti par svarīgākajiem uzdevumiem izvirzīja Baltijas pašvaldības reformas nepieciešamību un agrāros pārkārtojumus. Latvijas deputātu darbība I un II Valsts domē kļuva par pirmo parlamentārisma skolu gan deputātiem, gan visiem tiem sabiedrības locekļiem, kas sekoja deputātu darbībai.

Atslēgas vārdi: deputātu politiskie uzskati, attieksme pret valdības deklarāciju, pašvaldības jautājums, agrārjautājums, interpelācijas.

1905. gada demokrātiskās revolūcijas laikā Krievijas valstī izveidojās politiskā situācija, kad beidzot vajadzēja steidzīgi risināt modernizācijas procesa izvirzītās problēmas, kuru dabisko attīstību režīms visu laiku bija mākslīgi bremsējis. Revolūcijas izcīnītajiem valsts monarhistiski konstitucionālajiem pārkārtojumu aizsākumiem Valsts domes veidolā vajadzēja nomierināt sabiedrību un veicināt mierīgu dzīves attīstību. Ar Valsts domes radišanu valsts politiskās iekārtas īstenā modernizācija joprojām netika veikta, taču virzība uz to tika paātrināta. Modernizācijas prasības latviešu etnogrāfiski apdzīvotajā teritorijā tās specifiskās ekonomiskās, kultūras un politiskās attīstības rezultātā savu klātbūtni revolūcijā pieteica sevišķi asi.

Zinātniski aktuālā problēma par Latvijas deputātu darbību Krievijas II Valsts domē vispusīgi nav pētīta. Latvijas Republikā 20. gadsimta 20.–30. gados tā vēsturnieku uzmanību nesaistīja. Padomju varas gados galvenokārt, bet arī sevišķi neiedziļinoties, tika rakstīts

par Latvijas sociāldemokrātijas boļševizētās daļas noteicošo lomu II Valsts domes latviešu deputātu vēlēšanu kampaņā un Rīgas sociāldemokrātu deputāta J. Ozola sadarbību ar Krievijas sociāldemokrātiem, kā arī viņa neapšaubāmi talantīgo revolucionāro aģitāciju no domes tribīnes.¹

No šo gadu pētījumiem izdalās V. Šaldas un A. Ūdres darbs, lai arī tas veltīts LSD aktivitātēm, taču balstīts uz LSD vēstures pirmavotu plašu izmantošanu.² Jaunas atziņas par II Valsts domes Latvijas deputātu darbību vēstures avotu nepieejamības dēļ nav varējis pateikt arī emigrācijā atrodošais vēsturnieks A. Švābe.³

Raksta mērķis – kompleksi izpētīt Latvijas deputātu darbību Krievijas II Valsts domē un atsegt to saistībā ar sabiedrību. Parādīt domes deputātu sabiedriskās un politiskās aktivitātes un viņu domas par atsevišķu aktuālu jautājumu risināšanas ceļiem, saistot šīs darbības ar sākotnējo Latvijas valstiskuma un parlamentārisma mācības apguvi. Autors izmanto oficiālos Krievijas II Valsts domes stenogrammu un izziņu materiālu izdevumus. Šis vēstures pirmavots sniedz samērā objektīvu notikumu norises ainu. Izmantotie preses materiāli latviešu, krievu un vācu valodā dod nekur citur nepieejamu faktisko materiālu, kas atsedz deputātu uzskatus par pētāmajiem jautājumiem, kurus deputāti nav pauduši no domes tribīnes. Domnieku darbības vērtējumi analizējami kritiski, cenšoties salīdzināt atsevišķu dažādu politisko novirzienu preses izdevumus.

Krievijas II Valsts dome tika izveidota laikā, kad turpinājās revolūcijas atkāpšanās un pastiprinājās valdības represijas pret tautas demokrātisko kustību. Daļā sabiedrības revolucionārais noskaņojums saglabājās, un tas atstāja iespaidu uz II Valsts domes vēlēšanām. II Valsts domē bija ievēlēti 518 deputāti. Tāpat kā I Valsts domē, Krievijas Konstitucionāli demokrātiskā partija (kadeti) joprojām ieņēma svarīgu vietu, bet to iepriekšējais politiskais spēks bija ievērojami mazinājies (I Valsts domē no 478 deputātiem 179 bija kadeti, kamēr II Valsts domē no 518 deputātiem tikai 98).⁴ I Valsts domes zaudētās kadetu deputātu vietas galvenokārt ieguva kreisais bloks. Narodņicistiskās partijas bija ieguvušas 157 vietas (darba grupa (trudoviki) – 104, eseri – 37, tautas sociālisti – 16). Sociāldemokrātiem bija 65 mandāti. Kreisās partijas kopā bija ieguvušas 222 mandātus jeb 43% deputātu vietu. Melnsimtnieki un oktobristi bija saņēmuši 54 vietas – 10%.⁵

Lai arī II Valsts domes vēlēšanu likums palika iepriekšējais, tomēr vēlēšanās tika piemēroti daži ierobežojumi. Ilgstošā asiņainās reakcijas darbība bija nobiedējusi daudzus I Valsts domes vēlēšanu aktīvistus. Tiesības piedalīties vēlēšanās tika atņemtas pie tiesas atbildības sauktajiem bijušajiem I Valsts domes deputātiem, kas bija parakstījuši Viborgas uzsaukumu. Rezultātā II Valsts domes deputātu sastāvs bija

ievērojami nekvalitatīvāks kā I Valsts domes deputātu korpuss. Kadetu partijas redzamais darbinieks – Krievijas II, III un IV Valsts domes deputāts V. Maklakovs norādīja, ka II Valsts dome “bija neveiksmīga gan pēc sava sastāva, gan pēc ārkārtīgi zemā kultūras līmeņa; šajā ziņā tā no visām četrām krievu domēm uzstādīja rekordu. Grandiozajam uzdevumam, kurš bija tai izvirzīts, tā bija maz derīga; tajā bija nedaudz “darbinieku”.⁶ I Valsts domē Krievijas impērijā no visiem deputātiem 42% bija ar augstāko izglītību, bet II Valsts domē – 39%.⁷

Ja šādus aprēķinus attiecinām uz latviešu etnogrāfiskās teritorijas septiņiem deputātiem, tad I Valsts domē ar augstskolas izglītību bija 86% deputātu, bet II Valsts domē vairs tikai 43%. II Valsts domē no Vidzemes bija ievēlēts Kārlis Kārklīņš, Eduards Treimanis, no Rīgas – Jānis Ozols, no Kurzemes – Kārlis Burkevics, Pēteris Juraševskis, Jēkabs Šapiro un no Latgales – Eduards Kazričs. I Valsts domē no Latvijas septiņiem deputātiem tikai viens – Arvīds Bremers nebija ar augstskolas, bet gan vidējo izglītību. II Valsts domē tikai trijiem deputātiem bija augstskolas izglītība – J. Ozolam, P. Juraševskim un E. Kazričam. Deputātiem K. Kārklīņam, J. Šapiro un E. Treimanim – apriņķa skolas izglītība, bet K. Burkevicam – draudzes skolas izglītība. Valsts domē viņš sev uzrādījis mājas izglītību.⁸

Daži deputāti bija piedalījušies sabiedriski politiskajā dzīvē. J. Ozols – aktīvs LSD partijas un revolucionārās kustības vadītājs. K. Burkevics – Liepājas domnieks, Liepājas pilsētas draudzes nodokļu vecākais un Baltijas ģenerālgubernatora provinces padomes loceklis.⁹ P. Juraševskis bija darbojies Kurzemes guberņas provinciālpadomē, bet K. Kārklīņš – Vidzemes guberņas provinciālpadomē.¹⁰ Latgales deputāts E. Kazričs bija beidzis Rīgas Politehnisko institūtu, viņa profesionālās zināšanas nebija apšaubāmas, taču latviešu domnieka darbam viņš sabiedriski politiskajā jomā bija nesagatavots. Cik var spriest no viņa atbildēm uz korespondentu jautājumiem, viņš neorientējās ne latgaliešu dzīves notikumos, ne vajadzībās. Uz jautājumu, kādas cerības Vitebskas latvieši saista ar Valsts domi, kādas ir viņu visaktuālākās prasības, vai tas ir zemes trūkums utt., viņš bija spējīgs pateikt vienīgi to, ka ar šādiem jautājumiem lai korespondents griežas pie Franča Trasuna.¹¹ Viens Latgales pagasta vietnieks pēc šīs korespondences izlasīšanas avīzes “Mūsu Laiki” redakcijai piesūtīja rakstu, kurā norādīja: “Mēs, Vitebskas latvieši, jau nu gan nevaram lielīties, bet, ka būtu kāds deputāts jāvēl, kas nezin, kas notiek tanī novadā un pie tiem ļaudīm, kas viņu vēlējuši, mēs nevaram saprast. Es zīmējos uz tiem, uz kuru iniciatīvi arī tika ievēlēts K. kgs (jo citi esot gribējuši vēlēt vienkāršu zemnieku vaj pat bez izglītības – K. kgs esot beidzis Rīgas politehnikas institūtu).”¹² Deputāts E. Kazričs ne Latgales sabiedrības vēstures un esošās situācijas zināšanās, ne sabiedriski politiskā darba aktivitātēs nevarēja līdzināties Latgales

I Valsts domes deputātam F. Trasunam. Līdzīgu atzinumu varētu izteikt arī par Kurzemes deputātiem K. Burkevīcu un J. Šapiro salīdzinājumā ar J. Čaksti, K. Ozoliņu, J. Kreicbergu, A. Bremeru un N. Kacenelsonu.

Pēc savu politisko uzskatu brieduma un sabiedriski politiskās darbības aktivitātes starp visiem Latvijas deputātiem izdalījās sociāldemokrāts J. Ozols. Pārējie deputāti pēc viņu pašu atzinuma bija ļoti dažādu politisko strāvojumu piekritēji: P. Juraševskis un K. Kārklīņš sevi dēvēja par kadetiem.¹³ K. Burkevīcs apgalvoja, ka esot bezpartejisks, taču žurnālists secinājis, ka pēc uzskatiem viņš pieskaitāms pie kadetiem.¹⁴ Pāris dienu vēlāk K. Burkevīcs sevi nosauca par “mēreno progresistu”.¹⁵ E. Kazričs sabiedrībā tika dēvēts par “progresistu”.¹⁶ Savukārt E. Treimanis sevi sauca par “kreiso zemnieku”.¹⁷ Presē sastopams norādījums, ka J. Šapiro bija oktobrists.¹⁸

Te skaidri redzams, ka buržuāziskajiem deputātiem nebija nekādas pārliecinātas politiskas nostādnes. Lai arī vēlēšanu kampaņā parādījās it kā atšķirīga politiskā orientācija II Valsts domē, visi Latvijas ievēlētie deputāti, izņemot sociāldemokrātu J. Ozolu, formāli pieslējās Krievijas Konstitucionāli demokrātiskās partijas frakcijai.¹⁹ Latvijas prese atzīmēja, ka šie domes deputāti ar kadetiem iet kopā, apspriežot uz visu valsti attiecošos jautājumus, bet atsevišķi viņi uzstāsies, apspriežot Baltijas reformu projektus.²⁰

II Valsts domes atklāšana 20. februārī visā valstī norisa nepamanāmi, bez iepriekšējā gada I Valsts domes svinīgās ceremonijas ar patvaldnieka piedalīšanos. Rīgā vietējā administrācija, revolūcijas iebiedēta, vietējam garnizonam deva pavēli būt gatavam iespējamo nemieru apspiešanai.²¹ Tādas vajadzības nebija: Rīgā domes atklāšanas diena pagāja, iedzīvotāju neievērota. Šo vienaldzību pasvītvoja arī tas, ka Rīgas domnieks šajā dienā vēl nebija ievēlēts.

Baltijā II Valsts domes vēlēšanu procesā vietējās varas pārstāvji, balstoties uz Senāta 1906. gada 7. oktobra nolikumu, no vēlēšanām vairākos pagastos izslēdza bezzemniekus, t.i., kalpus jeb tā sauktos desmitdaļas cilvēkus, un arī zemes īpašniekus, kas pastāvīgi nedzīvoja pagastā, kur atradās viņu īpašums. Šī nolikuma vietējais skaidrojums bija pretrunā ar Baltijā dzīvi regulējošiem likumiem. Sūdzības par šādu rīcību Baltijā tika nosūtītas uz Senātu. Sociāldemokrāts J. Ozols, kurš darbojās II Valsts domes mandātu pārbaudes komisijā, domes darbības sākumā iesniedza protestu par vēlēšanu likuma pārkāpumiem. Komisija nolēma līdz 7. martam savākt pierādījumus par nelikumīgiem vietējo iestāžu rīkojumiem, kas ierobežoja domes vēlētāju tiesības.²² Deputāts vērsās latviešu presē ar paziņojumu, lai šādus dokumentārus pierādījumus sūtītu viņam uz Valsts domi Pēterburgā.²³ Cik zināms no preses informācijas, bezzemnieku sūdzības par vēlēšanu pārkāpumiem tika saņemtas no Straupes, Tirzas, Lēdurgas, Jaungulbenes, Idus un Katvaru pagasta.²⁴

J. Ozols 22. maijā domes sēdē par vēlēšanās pieļautajām nelikumībām Kurzemes guberņā secināja, ka pilnvaroto vēlēšanas jau bija beigušās, kad 1907. gada 6. februārī Rīgā tika saņemts Senāta cirkulārs, kas atsauca uz Baltiju piemēroto 1906. gada 7. oktobra nolikumu.²⁵ Tika izteikts priekšlikums atcelt vēlēšanu rezultātus, jo lielam skaitam zemnieku netika dota iespēja realizēt savas vēlēšanu tiesības.²⁶ Līdzīgos uzskatos bija arī Vidzemes deputāts E. Treimanis un Igaunijas guberņas deputāts T. Jurine.²⁷ Deputāti P. Juraševskis, K. Kārklīņš, K. Burkevics un igauņu deputāti K. Parts un A. Jurgenšteins šajā jautājumā bija piesardzīgāki: viņi nenoliedza, ka vēlēšanās pieļautas nelikumības, bet uzskatīja, ka tas vēlēšanu rezultātus neietekmēja.²⁸ Deputāts P. Juraševskis šo secinājumu pateica, uzstājoties 22. maijā domes sēdē.²⁹ Šie Baltijas deputāti bija neapmierināti ar šādu notikumu virzību, jo viņi varēja zaudēt deputāta mandātu. K. Kārklīņš un P. Juraševskis ar ironiju izteicās, ka “viņi pastrādās, ja Ozols tos nepārdzīs mājās”.³⁰ Analogi vēlēšanu pārkāpumi bija notikuši arī Latgalē. Par to presē rakstīja jau labu laiku pēc deputātu mandātu apstiprināšanas kāds Latgales pagasta vietnieks: “Interesanti arī būtu zināt, kā Kazriča kgs skatās uz vēlēšanu apstiprināšanu Vitebskas guberņā, jo te arī, tāpat kā citur, kalpi un graudnieki netika pielaisti pie vēlēšanām.”³¹ Lai arī tika veikts ievērojams darbs, vēlēšanu nelikumību atsegšana nedeļa rezultātu. Ļoti reti bija gadījumi, kad kādu domes deputāta mandātu neapstiprināja. II Valsts domes vēlēšanu rezultāti nevienā valsts novadā vai pilsētā netika atcelti.³² Uzsāktajai kritikai par vēlēšanās pieļautajām nelikumībām Baltijā pamatā bija tikai propagandas raksturs. J. Ozols vadījās pēc sociāldemokrātu taktikas uzstādījuma, ka, kritizējot pastāvošās iekārtas prettautisko darbību, jācenšas masās izsaukt un nostiprināt revolucionāro noskaņojumu. Valsts dome Krievijas impērijā bija vienīgā ar likumu noteiktā politiskā auditorija, kurā partiju deputāti varēja par apspriežamajiem jautājumiem izteikt savus politiskos uzskatus, censties to pareizību pierādīt diskusijā ar citu partiju pārstāvjiem. Sociāldemokrāti pūlējās sabiedrībai pierādīt, ka Valsts dome nav spējīga īstenot tautas prasības. Izskanējušās runas atkarībā no avīžu politiskās orientācijas saisinātas vai pat pilnībā tika publicētas.

II Valsts dome politiskā noskaņojuma ziņā bija ievērojami kreisāka nekā I. Lai gan kadetu partijai bija gandrīz divas reizes mazāk deputātu nekā I Valsts domē, taču tā joprojām bija redzamākā partija. Zinot, ka, ja II Valsts dome nedarbosies esošo likumu robežās, tā tiks atlaista, kadeti par galveno savas darbības lozungu izvirzīja “Sargāt domi!”. Kadeti centās radīt konstitucionālu centru, piesaistot sev no kreisās puses narodņicistiskās frakcijas darba grupas (trudovikus), bet no labās – oktobristus, poļu kolo un musulmaņu grupu. Tādā veidā kadeti cerēja sašķelt deputātu kreiso spārnu, izolēt sociāldemokrātu frakciju un iegūt domē vadošo stāvokli.

Ministru padomes priekšsēdētājs P. Stolipins, domei uzsākot darbību, izteica vēlmi uzstāties ar valdības deklarāciju. 6. martā domes sēdē šī deklarācija tika nolasīta, un tajā bija paziņots, ka valdības galvenais darbības virziens ir radīt tās materiālās normas, kurās vajag ieiet jaunajām tiesību attiecībām, kuras nāk no visām pēdējā laikā veiktajām reformām. Šinī sakarā valdība domei bija iesniegusi veselu rindu likumprojektu. Deklarācija liecināja par valdības uzsāktu lavierēšanu un koķetēšanu ar dažādām šķirām.³³ P. Stolipins veltīja lielu enerģiju, lai domes darbību ievirzītu sev vēlamā politiskās darbības gultnē. Viss, kas varēja valdību atdalīt no domes, bija saprātīgi atstāts ārpus deklarācijas.³⁴

Kadeti, lai saglābtu II Valsts domi un izmantotu atļautās konstitucionālās iespējas, bija pieņēmuši lēmumu sakarā ar deklarāciju neizteikties un pierunājuši narodņicistiskās frakcijas uztvert valdības deklarāciju ar klusēšanu un pāriet pie kārtējo jautājumu apspriešanas. Sociāldemokrāti, saprotot, ka valdības deklarācija ir veiksmīgs gadījums, lai, to kritizējot, paustu sociālistiskās idejas, izteica valdībai neuzticību. Sociāldemokrātiem nebija nekāda vajadzība domi sargāt no tās padzišanas. Pēc sociāldemokrāta I. Cereteli, kura runas būtība bija vērsta uz revolūcijas attīstību un dome aicināta kļūt par revolūcijas ieroci, ar plašu valdības darbības kritiku uzstājās sociāldemokrāts J. Ozols. Viņš norādīja, ka “strādnieku šķira spriež par valdību un tās ministriem ne pēc deklarācijām, kuras tā noklausās, bet pēc valdības darbiem”.³⁵ Viņš kritizēja valdības darbību visas impērijas mērogā, norādot, ka valdība savos likumprojektos un pasākumos cenšas izolēt strādnieku šķiru un strādnieku intereses nostādīt pret visu citu šķiru interesēm. Pēc 1905. gada decembra tika slēgtas arodbiedrības un konfiscēta to savāktā nauda, slēgtas tipogrāfijas un avīzes. Sagrautas ne tikai arodbiedrības, bet arī visas citas strādnieku politiskās organizācijas. Pat Valsts domes strādnieku frakcija nebija pasargāta no policijas uzbrukumiem. Soda ekspedīciju nodaļas plosījās Maskavā, Sibīrijā, Kaukāzā un Baltijā. Valdība uzbruka streikojošajiem strādniekiem, tika izdoti pilnīgi mežonīgi Odesas, Baltijas un citu ģenerālgubernatoru rīkojumi, ka nevienu bijušo streikojošo strādnieku vai tādu, kas bijis iejaukts politiskajā cīņā, nevar uzņēmumā pieņemt darbā bez policijas atļaujas. J. Ozols uzstājās pret notiekošajiem rūpnieku lokautiem, kritizēja vietējās administrācijas rīcību, kura no Rīgas izsūtīja tramvaja streika dalībniekus. Valdība neko nav darījusi, lai palīdzētu badā esošajiem strādniekiem. Pēc izvērstās valdības kritikas J. Ozols secināja: “Tautas spriedums par tādu valdību, kura prasa no mums tikai nodokļu paaugstināšanu, pieprasa tikai policijas pastiprināšanu, kara stāvokļa saglabāšanu un ievešanu, kura tikai pastiprina un turpina savu kara lauka tiesu un soda ekspedīciju politiku, tādai valdībai tautas spriedums ir tikai viens.” Un šis spriedums bija – tāda valdība ir jāsagrauj.³⁶

Latvijas deputātu politiskie uzskati, kā jau iepriekš norādīts, bija dažādi. Formāli pie kadetu frakcijas piederošais deputāts E. Treimanis žurnālistam par valdības deklarāciju atzīmēja, ka “es nevaru acis aizdarīt priekš ministrijas darbiem [...] tie runā citādu valodu”.³⁷ Savukārt deputāts K. Burkevics deklarāciju vērtēja pozitīvi: “Tā bija ļoti skaidra un noteikta, un vispārīgi plaša. No domes pašas tagad atkarājas, vaj viņa strādā vaj bļautās un to pārdzen uz mājām.”³⁸ Acīmredzot līdzīgas domas kā K. Burkevicam bija arī deputātiem P. Juraševskim, K. Kārklīnam, J. Šapiro un E. Kazričam.

Par vissvarīgākajiem jautājumiem II Valsts domes darbības sākumā kļuva budžeta pieņemšana un agrārais jautājums. Darba kārtībā izvirzījās arī jautājumi par amnestiju, nāves sodu, lauka karatiesu atcelšanu un bezdarbu. Lai pasargātu domi no atlaišanas, kadeti II Valsts domē, salīdzinot ar I Valsts domi, atteicās no vairākām savām progresīvajām prasībām. Noņēma no apspriešanas jautājumus par nāves sodu un politisko amnestiju. Kadeti pierunāja darba grupu (trudovikus) nebalsot par sociāldemokrātu priekšlikumu noraidīt valsts budžetu pirms tā nodošanas budžeta komisijai. J. Ozols, būdams domes budžeta komisijas loceklis, apspriežot budžetu, 26. maijā uzstājās jautājumā par profesionālo skolu vietu Krievijas izglītības sistēmā un to finansēšanas necaurskatāmību.³⁹ Viņš norādīja, ka profesionālā izglītība samērā augstās mācību maksas dēļ nav pieejama lielākajai sabiedrības daļai, kurai šī izglītība ir visvajadzīgākā. Tā kā budžeta komisija nevarēja iepazīties ar profesionālo skolu subsīdiju izdalīšanas kārtību un citiem nepieciešamiem jautājumiem, J. Ozols paziņoja, ka sociāldemokrāti par šo jautājumu no balsotājiem atturēsies.⁴⁰

Lauka karatiesu darbība sabiedrībā bija izsaukusi lielu uztraukumu. 1906. gada 19. augustā, pastāvot ārkārtējas apsardzības noteikumiem, valdība pieņēma nolikumu par lauka karatiesu ieviešanu. Tās tika sastādītas no ierindas virsniekiem un slavenas kļuva ar savu nežēlību. Nolikumā bija noteikts, ka uzsāktajai tiesvedībai vajadzēja notikt 48 stundu laikā, bet tās spriedums pēc apgabala komandiera rīkojuma bija jāizpilda 24 stundu laikā.⁴¹

Daži Latvijas deputāti jau pirms lauka karatiesu jautājuma apspriešanas domē, izmantojot savas tiesības, iestājās par atsevišķu cilvēku aizstāvību, kam draudēja lauka karatiesu nāves spriedums. 11. martā deputāti J. Ozols, E. Treimanis un K. Kārklīšs vērsās pie iekšlietu ministra biedra A. Makarova, lai gādātu, ka Cēsis apcietināto rakstnieku Latviešu sociāldemokrātu savienības biedru Augustu Apšiti (Apsesdēlu) nenodod lauka karatiesai. Tā kā A. Makarovs atteicās palīdzēt risināt šo jautājumu, deputāti šādu lūgumu nosūtīja Baltijas ģenerālgubernatoram A. Melleram-Zakomeļskim.⁴² Šāds lūgums, kā to pierādīja tā laika lauka karatiesu darbība, nevarēja dot pozitīvu rezultātu, taču minēto deputātu aktivitātes cilvēciski ir augstu vērtējamas.

Šī un citu līdzīgu jautājumu risināšanā enerģiski rīkojās E. Treimanis. Lai arī viņš oficiāli skaitījās domes kadetu frakcijā, lai arī latviešu prese atzīmēja, ka E. Treimanis pārgājis sociāldemokrāta J. Ozola pusē, īstenībā, šķiet, politika viņam bija diezgan vienaldzīga. Viņš pirmajā vietā kā radoša personība par savu deputāta uzdevumu izvirzīja – sniegt palīdzību nelaimē nonākušiem cilvēkiem. E. Treimanis, būdams Valsts domes personas neaizskaramības komisijas loceklis, izmantoja gadījumu, kad komisijas darbā piedalījās iekšlietu ministra biedrs A. Makarovs, un lūdza viņam palīdzēt atcelt lēmumu nodot Vidzemes guberņā lauka karatiesai lielu skaitu Stukmaņu, Kokneses, Rembates, Skrīveru un Lielvārdes zemnieku. Lauka karatiesā šos zemniekus, visticamāk, sodītu ar nāvi. E. Treimanis savu lūgumu pamatoja ar to, ka zemnieki ir noziegušies pirms lauka karatiesas ieviešanas un tāpēc tie tiesāšanai nododami Pēterburgas tiesu palātai. Lai arī A. Makarovs apsoliya par šo jautājumu runāt ar P. Stolipinu, E. Treimanis pats 10. aprīlī ar telegrammu vērsās pie P. Stolipina un lūdza viņu šajā sakarā pieņemt.⁴³ Taču uz savu lūgumu no premjerministra kancelejas saņēma atbildi, ka P. Stolipins ir slimis un viņu pieņems pēc izveseļošanās. Nav zināms, vai šī pieņemšana notikusi. Cik redzams no preses, E. Treimanis Baltijas ģenerālgubernatoram bija nosūtījis telegrammu ar lūgumu apžēlot arī uz nāvi notiesāto Šprunku. Par šo gadījumu ir izteicies pats E. Treimanis: “Tagad ziņo, ka tam nāves sods pārvērsts 20 gadu katorgā [...] Ja tas būtu noticis uz mūsu lūguma – arī labi [...] Vienalga, kad varētu iet mājās, ja vēlēšanas tiktu atceltas [te runa ir par sūdzību pārbaudi, ka vēlēšanas Vidzemes guberņā ir notikušas nelikumīgi un tās atceljamas. – J. B.], kaut arī neesam neko vēl paguvuši izdarīt [...] Būtu vismaz vienam cilvēkam dzīvību izglābuši – vismaz būtu tā apziņa.”⁴⁴

Par lauka karatiesu darbību domē runāja 52 deputāti, starp tiem arī E. Treimanis. 13. martā, apspriežot šo jautājumu, uzstājās sociāldemokrāts G. Aļeksinskis, kas asi kritizēja lauka karatiesu darbību Baltijā. Presē tika atzīmēts, ka J. Ozols, kas par šo jautājumu pats neuzstājās, savus materiālus par Baltijas karatiesu darbību bija nodevis G. Aļeksinskim.⁴⁵

E. Treimanis uzstājās pēc G. Aļeksinska un turpināja attēlot nežēlīgo lauka karatiesu darbību Baltijā. Viņš norādīja, ka “pie mums cilvēka dzīvība nav plika graša vērtā. Neviens pie mums nevar galvot, ka viņš šodien vai rīt nekritis benžu rokās. Pietiek ar pirmā gadījuma ziņotāja, pietiek ar barona rokas mājienu vai viņa pakalpiņa – un beigas ar jums. Pēc tam, kad 1906. g. 19. augustā kara stāvoklim palīgā tika dota lauka kara justīcija, latviešu iedzīvotāji galēji pārliecinājās, ka tā nolikta svešzemju tautas stāvokli, kura nodota iekarotāju varā.”⁴⁶ E. Treimanis norādīja, ka pat lauka karatiesu spriedumi Baltijā soda ekspedīciju dalībniekiem šķiet apgrūtinoši. Ja nav piespriesti nāves

sodi, cilvēki tiek nošauti ar motivāciju, ka tie ir bēguši, tiek nošauti pēc viena vai otra sodītāja iedvesmas. Cilvēkus šauj kā zaķus, un tā ir režīma apoteoze. Runu viņš nobeidza ar secinājumu, ka lauka karatiesu un ārkārtējā stāvokļa atcelšana ir pati pirmā nepieciešamība.⁴⁷ Šī E. Treimaņa runa domē tika atzīmēta arī Krievijas presē. Saprotais, ka galēji konservatīvie latviešu sabiedrības pārstāvji, kuri visu laiku bija uzstājušies pret revolūciju, E. Treimani par šo runu dusmīgi kritizēja, norādot, ka arī revolucionāri “sāvuši cilvēkus kā zaķus”.⁴⁸

E. Treimanis uzskatīja, ka domē par pilnvērtīgu darbu nevar runāt, ja visapkārt cilvēki cieš: “Tas ir tas pats, kā nolikt cilvēku mazā piemakušā istabiņā bez durvīm un logu, kur katru brīdi jāslāpst nost, un sacīt: strādājiet nu [...] Papriekšu jānāk amnestijai, lai kādā veidā, jāatceļ katrā ziņā lauka kara tiesas [...] Jāatvieglo bezgala ciešanas.”⁴⁹ Arī P. Juraševskis atzina, ka Kurzemē karastāvoklis ir atceļams.⁵⁰

Taču šos uzskatus, ko pauda J. Ozols, E. Treimanis un P. Juraševskis, tikai daļēji atbalstīja Kurzemes deputāts K. Burkevics, kas par karastāvokļa, lauka karatiesas, pastiprinātas apsardzības pastāvēšanu izteicās samierinoši: “Mums jārēķinās ar apstākļiem. Bļaut un kliegt var daudz ko. Uz mēnesi nevar tiltu taisīt. Pateiciet man, lai nekauj cilvēkus no otras puses.”⁵¹ Kad žurnālists šim deputātam tieši noprasīja, vai Kurzemē vēl karastāvoklis vajadzīgs, tad arī viņš izvairījās no konkrētas atbildes: “Vai kara stāvoklis vajadzīgs? Vai kara stāvoklis paturams? Kā jūs tā varat jautāt? Visas tās nastas, kas zemniekiem jānes, visas tās braukšanas, klausas? Visas tās šaušanas?!”⁵²

Daudzi deputāti, uzstājoties no domes tribīnes, asi kritizēja lauka karatiesu zvērības. Tai pašā dienā, kad E. Treimanis runāja par lauka karatiesu darbību Baltijā, par karatiesu lomu valstī uzstājās Ministru padomes priekšsēdētājs P. Stolipins. Viņš domē izskanējušos pārmetumus par lauka karatiesu nolikuma īstenošanu nosauca par nepamatotiem un uzskatīja, ka uz tiem atbildēt ir priekšlaicīgi. Pēc viņa pārliecības, lauka karatiesu darbība ir nepieciešama, lai saglabātu valsti.⁵³ Sākotnējā P. Stolipina doma bija panākt, lai Valsts dome izteiktu atbalstu valdības cīņai ar revolucionāriem un pieņemtajam nolikumam par lauka karatiesām. Redzot plašo neapmierinātību ar lauka karatiesu darbību valstī, P. Stolipins neuzdrošinājās nolikumu par lauka karatiesām iesniegt apstiprināšanai Valsts domē.⁵⁴

30. martā domē sociāldemokrāts J. Ozols savā runā kritizēja Krievijā pastāvošo tiesu sistēmu, norādot, ka Krievijas vispārējās tiesas, it sevišķi, ja tās izskata tā sauktās politiskās lietas, ietekmē karastāvokļa ievestā kārtība, to darbība pakļauta ģenerālgubernatoru un gubernatoru darbībai. Deputāts atsaucās uz savu Baltijas pieredzi un secināja, ka Krievijas 1864. gada tiesu likumu noteiktā kārtība ir tālu no pilnības, taču tagad būtu labi, ja šīs tiesas līdzinātos 19. gadsimta 60. gadu tiesām. Viņš uzsvēra: “Šodien nevaram atzīt, ka vispārējās tiesas sargā

likumu prasības, un mēs cīnīsimies par tādu tiesu, kas tiks ievēlēta vispārējās vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās.”⁵⁵

Pie Krievijas valsts modernizācijas programmas piederēja arī pašpārvaldes jautājuma sakārtošana. Šajā ziņā Baltijā, Rietumu novadā un Polijā bija paredzēts ieviest zemstes.⁵⁶ Latvijas deputāti bija pārliecināti, ka pašvaldības jautājums ir viens no svarīgākajiem Baltijas sabiedrībai, kuru jālemj II Valsts domei. Turklāt Baltijas deputāti uzskatīja, ka pašvaldības jautājums te risināms atšķirīgi no Iekšķrievijas guberņām. Pastāvēja uzskats, ka Baltijā pašreizējā kultūra ir attīstījusies uz te valdošā privātā zemes īpašuma un uz mantojamās nomas zemes pamata. Lai noregulētu lauksaimniecības attiecības, bez kavēšanās bija nepieciešams Baltijas novadā ieviest pašpārvaldi, kura šo jautājumu varētu atrisināt.⁵⁷

II Valsts dome līdz pašvaldības reformas apspriešanai un pieņemšanai netika, taču sevišķi starp Baltijas deputātiem pašpārvaldes jautājums bija aktuāls. E. Treimanis tūlīt pēc ievēlēšanas par deputātu izteica pārliecību, ka par pirmajiem domē risināmajiem jautājumiem jāuzskata panākt Baltijas autonomiju, atcelt karastāvokli, ārkārtējo apsardzību un lauka karatiesas.⁵⁸ Par pašpārvaldes jautājuma aktualitāti liecināja deputātu izteikumi presē. No tiem redzams, ka Latvijas deputātiem par šo pārkārtojumu nebija vienota uzskata. Sociāldemokrāts J. Ozols uz žurnālista jautājumu – vai pašvaldības izveidē noderēs Baltijas provinciālpadomēs izstrādātie materiāli, atbildēja, ka derēs, lai pierādītu, kādai pašvaldībai nevajadzētu būt: nevar samierināties ar tām šaurajām vēlēšanu tiesībām, kas šajos projektos tiek paredzētas.⁵⁹ P. Juraševskis atzina, ka ar baltvāciešu izstrādāto pašpārvaldes projektu Kurzemes provinciālpadomē nav vienprātis. Viņš uzstājās par liberālāku projektu, jo nevarot piekrist tajā noteiktajām vēlēšanu kūrījām. Tai pašā laikā P. Juraševskis nepievienojās arī Krievijas kadetu proponētajām pašvaldības vēlēšanu tiesībām – vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanas. Vispārējās vēlēšanas var ieviest Iekšķrievijā, jo tur nav bezzemnieku. “Ja ievēdīs četrformulāro vēlēšanu tiesību [vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās. – J. B.], tad tagad ir vāciešu valdība, bet tad būs bezzemes zemnieku valdība, tāpēc ka to ir vairākums.”⁶⁰

Grienvaldes pagasta (Zālītes pagasts Bauskas apriņķī) bezzemnieku desmitnieku atklātā vēstulē autori pārmet P. Juraševskim, ka tas baidoties kalpiem dot vēlēšanu tiesības, “lai baronu jūgs priekš Jūsu sirdsmīļiem saimniekiem nepārvērstos bezzemes zemnieku jūgā”.⁶¹ Uz to P. Juraševskis savā atklātajā atbildes vēstulē Grienvaldes bezzemniekiem norādīja, ka viņš jau provinciālpadomē ir cīnījies par balss-tiesību došanu bezzemniekiem pašvaldību vēlēšanās. Bet viņš uzstājās par proporcionālu vēlēšanu sistēmu, kad piedalās gan bezzemnieki, gan saimnieki.⁶² Atbildes vēstulē Grienvaldes bezzemnieki norādīja,

ka jau tagad bezzemniekiem ir tiesības vēlē pašvaldības, kur viena saimnieka balss līdzinās desmit kalpu balsīm. Viņi protestējuši pret to, ka P. Juraševskis ir pret vispārīgu, vienlīdzīgu, tiešu un aizklātu vēlēšanu tiesību došanu zemniekiem, jo nesaprotama ir viņa aizstāvētā proporcionālā vēlēšanu sistēma. Vai tā tikai nav tagadējā – viens saimnieks līdzinās desmit kalpiem.⁶³ Pēc teksta var domāt, ka šīs bezzemnieku vēstules bija inspirējuši sociāldemokrāti.

Savukārt K. Burkevicam bija vēl atšķirīgākas domas par Baltijas pašpārvaldi. Viņš piekrita Kurzemes provinciālpadomes izstrādātajam pašvaldības projektam un atzina to par labu, jo pats bija piedalījies tā sastādīšanā: “Protams, ja iespējams, dažus pārgrozījumus varētu izdarīt. Tagad mums nav nekā. Debess valstību virs zemes nevar nodibināt. Ideāls arvienu paliks nesasniegts.”⁶⁴ Aizstāvot provinciālpadomē veidoto projektu, K. Burkevics nostājās pret kadetu pašvaldības izveides projektu: “Kurzemes deputāti valsts domē, kā zināms, pieslējušies kadetiem, ar kuriem tie arī iet kopā galvenajos jautājumos, kaut gan dažos punktos, piem., par pašvaldības iestāžu vēlēšanām, Kurzemes deputāti nav par tik plašām demokrātiskām reformām, kādas kadetu partija domā izvest priekš Iekšskrievijas gubernām.”⁶⁵

E. Treimaņa viedoklis par Baltijas pašvaldības reformu atšķīrās no iepriekš minētajiem. Viņš uzskatīja, ka drošāk būtu pieņemt Krievijas zemstu pašvaldības projektu nekā baltvāciešu izstrādāto ar paredzētajām kūrijām un aprobežotām vēlēšanu tiesībām.⁶⁶ Viņš neatbalstīja P. Juraševska raizes par to, ka, dodot tiesības vēlē bezzemniekiem, pašvaldības var pāriet bezzemnieku rokās. Pēc E. Treimaņa pārliecības, nevar runāt par reformām un demokrātiskajiem principiem, ja nav uzticības tautai: bezzemnieki “ir mūsu cilvēki, un viņi nav ieinteresēti izpostīt saimniecību”.⁶⁷ Arī Latgales deputāts E. Kazričs uzskatīja, ka pašvaldības reformu vajag veidot uz demokrātiskiem pamatiem, lietojot vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas un aizklātas vēlēšanu tiesības.⁶⁸ Baltvācu prese savukārt atzīmēja, ka Baltijas lielākā Valsts domes deputātu daļa gribēja ieviest Vidzemes provinciālpadomes pašpārvaldes projektā izstrādātos pamatprincipus.⁶⁹ Taču šāds apgalvojums bija izteikts bez attiecīgiem pierādījumiem.

Tā kā Latvijas deputātu vidū bija domstarpības par Baltijas gubernu pašvaldības veidošanas noteikumiem, tad uzstāties ar kādu kopēju Baltijas pašvaldības likuma projektu nebija iespējams. Zināma vienotība uzskatos par šo jautājumu bija Kurzemes deputātiem, kuri atzina, ka kadetu pašvaldības likuma projekts bija par “brīvu priekš latviešiem”.⁷⁰ Galvenokārt tos neapmierināja kadetu paredzētās plašās bezzemnieku pašvaldību vēlēšanas tiesības. Presē sastopama norāde, ka K. Burkevics, P. Juraševskis un K. Kārklīņš gatavojot Baltijas pašvaldības izveidošanas projektu, taču sabiedriskajā telpā par šādu dokumentu nekas nebija zināms.⁷¹

Agrārā reforma Krievijas impērijā bija viens no pašiem svarīgākajiem un nepieciešamākajiem pasākumiem. Tā kā I Valsts dome šajā jautājumā nekādu praktisku risinājumu nebija devusi, tad II Valsts domē tas atkal atgriezās ar agrākajiem dažādu partiju un grupējumu sastādītiem agrārās reformas projektiem. Agrārā jautājuma izvirzīšanas prioritāte II Valsts domē piederēja darba grupas (trudoviku) deputātiem. Viņi apspriešanai nodeva I Valsts domē 104 deputātu iesniegto zemes likuma projektu. Tajā agrārais jautājums ieņēma iepriekšējo revolucionāro pozīciju. Tā kā Latvijas deputāti bija pieslēgušies kadetu frakcijai, viņi visvairāk interesējās par kadetu partijas izstrādāto agrārā likuma projektu, it sevišķi tāpēc, ka viņiem šis projekts nebija pieņemams, jo biedēja tajā noteiktā norma, ka zeme no īpašniekiem ir atsavināma, un, viņuprāt, bija pat iespējams, ka šis projekts varētu iegūt domes vairākuma atbalstu. Kadetu partija šo agrārā likuma projektu salīdzinājumā ar I Valsts domē iesniegto bija nedaudz pārstrādājusi. Tajā jautājums par zemes piespiedu atsavināšanu bija formulēts ievērojami plašāk nekā I Valsts domē 42 deputātu iesniegtajā. Pēc iepriekšējā projekta samaksa par zemes atsavināšanu pilnīgi gūlās uz valsts pleciem, bet pēc jaunā projekta apmēram pusi no šīs samaksas sedza paši zemnieki. No jaunā projekta bija izzudis nosacījums, ka zemes nacionalizācijas rezultātā izveidojams valsts zemes fonds. Zemi, kam tā bija nepieciešama, paredzēja nodot nevis uz laiku, bet pastāvīgā lietošanā.⁷²

Bez minētajiem bija arī citi agrārlikuma projekti. Eseru projektā bija paredzēta zemes socializācija. Sociāldemokrātu frakcija uzstājās ar zemes municipalizācijas, bet tajā izejošie bolševiki – ar zemes nacionalizācijas projektiem, turpretim labējie deputāti kopā ar oktobristiem aizstāvēja P. Stolipina 1906. gada 9. novembra nolikuma prasības. Uzskaitot visus šos dokumentus, jāņem vērā, ka vispār II Valsts domes deputātu lielākā daļa bija par muižnieku zemes piespiedu atsavināšanu.⁷³

Ministru padomes priekšsēdētājs P. Stolipins 6. martā domē nolāsīja valdības deklarāciju, kurā norādīja, ka valdība nepieļaus zemnieku vardarbību un nekārtības. Valdībai zemniekiem ir jānorāda likumīgs ceļš, lai apmierinātu viņu vajadzības. Starp valdības ielānotajiem pasākumiem zemnieku apgādei ar zemi muižnieku zemes piespiedu atsavināšana nebija paredzēta.⁷⁴ Pēc valdības deklarācijas nolāsīšanas lielākajā deputātu daļā izplatītais lozungs “Sargāt domi!” zaudēja savu līdzšinējo nozīmi.

Latviešu buržuāzija un buržuāziskie Valsts domes deputāti baidījās no latviešu saimnieku īpašumā esošās zemes piespiedu atsavināšanas. Latviešu deputāti tomēr cerēja, ka krievu kadetu agrārreforma neattieksies uz Baltijas guberņām, ka tām pašām valsts vara atļaus izšķirt savu agrārjautājumu. Viņi mierināja sevi, ka latviešu un igauņu

privātais zemes īpašums netiks skarts, ka kadetu agrārā reforma zemi piespiedu kārtā atņems tikai muižniekiem. Latviešu konservatīvajās aprindās bija uztraukums, ka, ja Krievijā konfiscēs muižnieku zemi, valstī sāksies revolūcija, turklāt daudz lielāka nekā 1905. gadā. Gadījumā, ja arī šis agrārlikums nebūs attiecināts uz Latviju, Krievijā izcēlies revolūcijas vilnis pārmetīsies uz Baltiju un noslaucīs saimnieku zemes īpašumus.⁷⁵

Gan I, gan II Valsts domes deputāti bija vienisprātis, ka viens visai Krievijas valstij izstrādāts agrārais likums Baltijā samilzušo agrāro problēmu nevar atrisināt. To varēja izdarīt tikai ar speciālu lokālu likumu, kuru realizētu vietējā pašvaldība. Taču šāds Baltijas agrārlikuma projekts domē nebija iesniegts, lai arī latviešu deputātu priekšstats par projektā ietveramiem pantiem tika pausts jau no I Valsts domes tribīnes. Vislielāko uzmanību agrārais jautājums izsauca tieši I Valsts domes darbības laikā. No septiņiem Latvijas etnogrāfiskās teritorijas deputātiem par to uzstājās seši (A. Bremers, J. Čakste, N. Kacnelsons, J. Kreicbergs, K. Ozoliņš, F. Trasuns) runātāji un F. Trasuns pat divas reizes. Tā publiskajā telpā tika nodota vesela agrārā jautājuma risināšanas programma, kuru Latvijas deputāti ierosināja likumdošanai ņemt vērā.⁷⁶

II Valsts domē par nepieciešamību atrisināt agrāro jautājumu no tribīnes uzstājās tikai divi Latvijas deputāti – P. Juraševskis un J. Ozols. 16. maijā P. Juraševskis savā runā analizēja gandrīz visus tos pašus nepieciešamās agrārās reformas jautājumus, kurus Latvijas deputāti bija izvirzījuši jau I Valsts domē.⁷⁷ P. Juraševskis atzina, ka agrārā jautājuma nokārtošana Baltijas novadā nav atliekama. To šeit nav iespējams atrisināt pēc Iekšskrievijas šablona. Baltijā esošā kultūra ir attīstījusies uz pastāvošā zemes privātipašuma vai mantojamās nomas principa. Starp sīkajiem un lielajiem zemes īpašniekiem muižniekiem vēl pastāv feodālās attiecības. Lai sakārtotu agrārās attiecības, vispirms uz plašiem demokrātiskiem pamatiem nepieciešams ieviest pašpārvaldi un godīgi sadalīt starp sīkajiem un lielajiem zemes īpašniekiem naturālās nodevas, kā, piemēram, ceļu klaušas. Nepieciešams noregulēt nomas un lauksaimniecības strādnieku darbā nolīgšanas noteikumus.⁷⁸ Lielu netaisnību pret Kurzemes un Vidzemes guberņas zemniekiem līdz 1863. gadam bija izdarījuši muižnieki, pievienojot muižām lielas zemnieku zemes platības (t.s. kvotas zemi): Kurzemes guberņā līdz 200 000 desetīnu, bet Vidzemes guberņā līdz 300 000 desetīnu.⁷⁹ Šīs muižu piesavinātās zemnieku zemes izdalāmas bezzemniekiem. Daļai bezzemnieku var mantojuma nomā vai īpašumā izdalīt valsts muižu zemes, jo tās tiek slikti apsaimniekotas.⁸⁰

P. Juraševskis dažas dienas pirms savas uzstāšanās domē avīzes korespondentam par šo jautājumu jau bija paskaidrojis, ka, ja valsts mui-

žās ierikota priekšzīmīga saimniecība un daudz darīts agrokultūras ziņā, tādas valsts muižas nevajag sadalīt.⁸¹ Viņš pauda uzskatu, ka visas muižnieku zemes atsavināšana Baltijā nav iespējama, bet lielajām muižnieku latifundijām nosakāma zemes platības norma.⁸² Nav skaidrs, ko paredzēts darīt ar zemi, kas muižniekiem pieder virs šīs noteiktās normas. Vienīgi latviešu presē tika plašāk paskaidrots, ka muižas zemi virs noteiktās normas atsavinās un pēc tam tā tiks pār-dota par īpaši noteiktu cenu.⁸³

Jāpārdod mācītāju muižu zemes. Sevišķa rūpe izrādāma par saim-niekiem. Saimnieki ir noslēguši izpirkšanas līgumus, un pašreizējā situācijā daudziem no tiem draud izputēšana, te var palīdzēt vienīgi valsts, izmaksājot zemes pārdevējiem daļu maksājumu, ko pircēji paš-reiz nespēj samaksāt.⁸⁴ Bezzemniekiem palīdzēt var, cik iespējams ieda-lot zemi, taču bez tam svarīgi būtiski uzlabot laukstrādnieku stāvokli. Nepieciešams ieviest laukstrādnieku apdrošināšanu.⁸⁵ Presē šī doma ir padziļināta, norādot, ka Kurzemes guberņas provinciālpadome jau ir izstrādājusi šādu projektu. Paredzēts kalpus apdrošināt “vecuma un nespējības dienās”. Projekts paredzēja zināmas novadu komisijas, kuras izpētīs lauksaimniecības strādnieku dzīvokļu apstākļus, kā tie atbilst veselības prasībām.⁸⁶

Otrs Kurzemes deputāts K. Burkevics bija vienisprātis ar P. Jurašev-ski. Viņš no savas puses vienīgi uzsvēra, ka jāatceļ baltvācu muižnieku privilēģijas.⁸⁷ I un II Valsts domes latviešu deputātu uzskati Baltijas agrārājā jautājumā bija līdzīgi. Tomēr II Valsts domes deputāti neskāra jautājumu par pilsētu un biedrību zemju izdalīšanu bezzemniekiem, netika pieminēta šņores zemes apstrādāšanas sistēmas likvidēšanas nepieciešamība Latgalē, netika nosaukta agrākā ideja par nepiecieša-mību izveidot nomas komisiju, kuras uzdevums būtu normēt rentes maksu. Bija parādījušās jaunas iezīmes: visas muižnieku zemes atsa-avināšana Baltijā nav iespējama, bet lielajām muižnieku latifundijām nosakāma pieļaujamā zemes platības norma. Tika izteikts aicinājums valdībai palīdzēt saimniekiem nokārtot zemes izpirkšanas maksāju-mus.⁸⁸ Var izteikt pieņēmumu, ka starp latviešu buržuāziskajiem de-putātiem nekāda nopietna apspriešanās par agrāro programmu Baltijā nebija notikusi. Šim jautājumam netika veltīta tāda uzmanība, kā to darīja latviešu deputāti I Valsts domē.

Savukārt sociāldemokrāta J. Ozola paustie uzskati par agrāro jau-tājumu bija pretrunīgi. 16. maijā domē viņš kritizēja eseru frakcijas zemes socializācijas programmu. Norādīja, ka sociāldemokrāti var balsot tikai par tādu zemes atsavināšanu, ja tā realizējama piespiedu kārtā un bez samaksas.⁸⁹ Taču mēnesi agrāk J. Ozols, atbildot kores-pondentam par Baltijas agrārjautājuma sakārtošanu, pauda viedokli, kas bija atšķirīgs no Valsts domē teiktā un tuvinājās latviešu bur-žuāzisko deputātu uzskatiem. To dienu J. Ozola ieskats bija, ka daļu

bezzemnieku pieprasījumu varētu apmierināt, izdalot kroņa muižas, varbūt zināmus gabalus no lielajām muižu latifundijām. Pēdējā gadījumā vajag vienoties par atlīdzību muižniekiem. Vai arī valdība šo zemi nopērk no muižniekiem un izdala bezzemniekiem. Bezzemniekiem, kurus neizdosies apgādāt ar zemi, varēs palīdzēt citādā ceļā: noregulējot darbalaiku, nosakot minimālās darba algas līmeni, atbrīvojot no dažādiem maksājumiem, apdrošinot pret nelaimes gadījumiem, apgādājot vecumdienās. Mazās saimniecības kavē kalpu stāvokļa uzlabošanu, jo to īpašnieki, tikuši pie zemes, nerūpēsies par gājēju stāvokļa uzlabošanu.⁹⁰

Presē pavidēja informācija, ka II Valsts domes darbības laikā daži deputāti gatavojot agrārreformas likuma projektu, "piemērojot to Baltijas guberņu vietējām savādībām un apstākļiem".⁹¹ Taču konkrētāku ziņu par deputātu darbu pie šī likuma projekta nav.

Bezdarbnieku problēma revolūcijas gados aktuāla bija gan Krievijā, gan arī Latvijas teritorijā. Piemēram, Rīgā 1906. gadā bezdarbnieku skaits varēja pat tuvojies 20 000 cilvēkiem. Tik daudz bezdarbnieku te nekad vēl nebija bijis.⁹² 15. martā domē par bezdarbnieku problēmu uzstājās E. Treimanis. Viņš uzsvēra, ka lielā bezdarba armija Krievijā pieaug un Valsts domei ir jārūpējas par bezdarbniekiem. Bezdarbs nav izveidojies tikai kapitālisma krīzes rezultātā, bet arī citu cēloņu dēļ. Pirmajā vietā te ir noteiktā ārkārtējā aizsardzība, karastāvoklis un vietējo iestāžu strauji pieņemtie ārkārtējie noteikumi. Tie devuši neierobežotu varu ne tikai policijai un administrācijai, bet arī fabrikantiem.⁹³

Par šo uzstāšanos, kura atsedza bezdarbnieku armijas pieaugšanas cēloņus, ar izsmieklu izteicās, neko nepasakot par apspriežamo jautājumu, konservatīvā "Rīgas Avīze", norādot, ka tagadējā Valsts dome tikpat maz reprezentē Krieviju kā J. Ozols un E. Treimanis latviešus.⁹⁴

Revolūcija gāja uz beigām, taču daļā sabiedrības vēl saglabājās revolucionārais noskaņojums pret pārspēku guvušo patvaldības režīmu. Tas daļēji turpināja izpausties arī domē. II Valsts domē valdības politikas kritizēšanu turpināja kreisās partijas ar interpelāciju jeb pieprasījumu iesniegšanu augstākajām valsts amatpersonām. Vadoties no I Valsts domes pieredzes šajā jautājumā, kad interpelācijas tika iesniegtas tik lielā skaitā, ka zaudēja savu nozīmi un valsts augstākie ierēdņi tās vairs neņēma vērā, II Valsts domē tās tika iesniegtas ievērojami mazāk, bet pieprasījumi bija par būtiskākajiem notikumiem un rūpīgāk sagatavoti. Pavisam II Valsts domes darbības laikā tika iesniegtas tikai 36 interpelācijas, kamēr I Valsts domē to skaits sasniedza 391.⁹⁵

Valsts dome paguva izskatīt plašu pieprasījumu – par arestēto revolucionāru spīdzināšanu Baltijā, kuru J. Ozols iesniedza sakarā ar

1907. gada 31. martā Rīgas Centrālcietumā notikušo arestantu bēgšanas mēģinājumu un sadursmi ar apsardzi. Šajā pieprasījumā bija minēti daudzi fakti arī par apcietināto mocīšanu Rīgas slepenpolicijā, policijas iecirkņos un citās Latvijas vietās. Šis pieprasījums tika plaši apspriests domē, par debašu gaitu stāstīts presē. Kadetu frakcijas deputāts O. Pergaments nolasīja šīs interpelācijas komisijas sēdes protokolu. 10. aprīlī ar 37 deputātu parakstiem domē iesniedza priekšlikumu par šī pieprasījuma steidzamību, jo daudziem ieslodzītajiem draudēja nodošana karatiesai un nāves sods. Pieprasījuma sakarā no 10. līdz 14. aprīlim domē ar runām uzstājās J. Ozols, J. Šapiro, E. Treimanis un P. Juraševskis.⁹⁶

Deputāts J. Šapiro uzstājoties atzīmēja, ka kārtība valstī var balstīties tikai uz likumību, nevis uz dažādiem pagaidu likumiem, kurus ir sameistarojušas dažādas pie varas esošās personas.⁹⁷ E. Treimanis runāja par cilvēku spīdzināšanām ārpus Rīgas dažādos Latvijas pagastos, bet P. Juraševskis paplašināja izskanējušo spīdzināšanas jēdzienu, norādot, ka cilvēki tika spīdzināti, arī ilgi turot cietumos un viņiem neuzrādot nekādas apsūdzības, kā arī izteica secinājumu, ka "Baltijas novadā katru dienu notiek spīdzināšanas un mocīšanas, kuras sakropļo cilvēkus. Valdībai ir pienākums un tai vajag saukt spīdzināšanā vainīgos policistus un citas amatpersonas pie likumīgas atbildības."⁹⁸

Visa 13. aprīļa diena domē tika veltīta Baltijā notiekošās spīdzināšanas apspriešanai. Daži preses izdevumi to nodēvēja par "Baltijas dienu". Šis jautājums par reakcijas asiņaino izrēķināšanos ar revolūcijas dalībniekiem un nevainīgiem iedzīvotājiem pirmo un vienīgo reizi vienīga lielu daļu Latvijas deputātu, bet ne visus. Latviešu deputāts K. Burkevics pieprasījuma apspriešanas laikā domē demonstrēja savu gaužām bezpersonisko stāju. Avīze "Progress" atzīmēja: "Kurzemes deputāta Burkevica pa šīs interpelācijas apspriešanas laiku ilgi nemaz nebija sēdes zālē. Redzams, ka viņam tādas lietas nestāv visai tuvu pie sirds, un, ko nedarīja krievu un citu apgabalu deputāti, to darīja viņš: proti, dāvāja "Baltijas dienai" maz uzmanības."⁹⁹

Interpelācijas izskatīšanas rezultātā uz Rīgu un Baltijas novadu, lai uz vietas izmeklētu apstākļus, kuri bija minēti pieprasījumā, tika komandēta īpaša komisija.¹⁰⁰ Kā ziņoja prese, šāda rīcība atstājusi nopiedošu iespaidu ne tikai uz vietējo policiju, bet arī uz visiem valsts kārtībai paklausīgajiem iedzīvotājiem.¹⁰¹

Par soda ekspedīciju varasdarbiem Baltijā J. Ozolam ar demokrātisko avīžu un iedzīvotāju palīdzību izdevās savākt bagātīgu materiālu. Tas tika izmantots otrajai interpelācijai. Tā aptvēra datus par soda ekspedīciju darbību Baltijas guberņās, sākot ar 1905. gada decembra otro pusi un beidzot ar 1907. gada martu, un bija adresēta iekšlietu, tieslietu, kara un jūras ministriem. Pieprasījumu domē iesniedza ar

24 sociāldemokrātu, 12 darba grupas (trudoviku), 2 eseru un 4 kadetu – E. Treimaņa un triju igauņu deputātu parakstiem.¹⁰² Šis fakts liecināja, ka citi Latvijas deputāti pieprasījumu neparakstīja un tā izvairījās palīdzēt savas tautas pārstāvjiem, kam draudēja nāves sods. Vai tās bija bailes, ka ar parakstu viņi varētu apdraudēt savu sociālo un politisko stāvokli, vienkārša vienaldzība par tautiešu dzīvībām vai arī atbalsta sniegšana soda ekspedīciju darbībai? Sabiedrībā, kura deputātus bija ievēlējusi, valdīja visas šīs pieminētās nianšes.

15. maijā domes sēdē par šo interpelāciju J. Ozols paskaidroja, ka tā ir ļoti sarežģīta, ka pēdējā laikā ir parādījušies jauni fakti, ar kuriem pieprasījumu vajag papildināt. Tāpēc J. Ozols nepieprasīja to nekavējoties izskatīt domē, bet galīgajai apstrādei nodot pieprasījumu komisijai.¹⁰³ Tā kā domi drīz vien padzina, šo pieprasījumu tā arī nepaspēja izskatīt. Šinī gadījumā šāda darbība bija pamatota, lai gan interpelācijas nodošana pieprasījumu komisijai nesolīja panākumus. Tas bija ceļš, kuru bieži izmantoja Krievijas kadetu partija, lai interpelāciju nogremdētu aizmirstībā pieprasījumu komisijā un tā pasargātu domi no padzīšanas.

Presē atspoguļotā interpelāciju apspriešana atstāja iespaidu uz sabiedrību un veicināja revolucionāra noskaņojuma uzturēšanu. Pieprasījuma bagāto materiālu klāstu par iedzīvotāju spīdzināšanu J. Asars apkopoja atsevišķā brošūrā.¹⁰⁴ Krievu prese atzīmēja, ka brošūra publicēta “neskaitāmā daudzumā eksemplāru”.¹⁰⁵ Šāds izdevums sekmēja revolucionārā noskaņojuma saglabāšanos daļā Latvijas iedzīvotāju.

17. maijā J. Ozols sakarā ar notikumiem Baltijā domē teica plašu runu, kurā sociāldemokrātu skatījumā sniedza revolūcijas notikumu norises gaitas analīzi Latvijā.¹⁰⁶ Viņš asi kritizēja Iekšlietu un Tieslietu ministriju pārstāvjus, kas domē tikai daļēji atzina valdības institūciju pieļautās nelikumības Baltijā un centās asiņainos darbus attaisnot. Viņš atmaskoja sabiedrības aprītē esošos dažādos latviešu tautai naidīgo spēku apmelojumus. Šajā jomā radoši bija baltvācu muižnieki. J. Ozols no domes tribīnes pieminēja revolūcijas laikā baltvāciešu paustās baumas gan par to, ka revolūcijā latvieši ir gribējuši atdalīties no Krievijas impērijas, izveidot savu republiku ar prezidentu J. Kroderi priekšgalā, gan, ka starp latviešiem aprītē bija nauda ar J. Asara attēlu.¹⁰⁷ Baltvācu muižniekiem sen bija zināms, ka krievu šovinistus un valdības pārstāvjus ne ar ko vairāk nevarēja sakaitināt kā ar izteiktu nodomu atdalīties no impērijas. Tādā veidā muižnieki gribēja izsaukt nežēlību, izrēķinoties ar latviešu revolucionāriem. J. Ozols, atsedzot šos izdomājumus, domē centās paskaidrot esošo situāciju Baltijā. Krievu šovinistiem lojālā avīze “Rizhskii vestnik” uztvēra šos runā minētos faktus un rakstīja, ka J. Ozols no domes tribīnes kategoriski noraidīja tieslietu ministra apgalvojumu, ka latviešu

novadā valdība uzsāka represijas tāpēc, ka latvieši gribēja atdalīties no valsts atsevišķā republikā un “pūlējās panākt republikānisku pārvaldes veidu”.¹⁰⁸ Autors ir vienisprātis ar sociāldemokrātu skaidrojumu, un tomēr nākotnē vēlams būtu papētīt, kā šāda veida informācija guva tik plašu izplatību.

No pārējām interpelācijām, kuru izskatīšanā piedalījās daļa latviešu deputātu, jāatzīmē igauņu deputātu interpelācijas apspriešana 15. maijā par to, ka Baltijas ģenerālgubernators A. Mellers-Zakomeļskis nelikumīgi ar 3000 rbļ. lielu naudas sodu sodījis divu igauņu pagastu iedzīvotājus par to, ka kaut kur pie šo pagastu robežām bija nogalināts barons O. Budbergs.¹⁰⁹ Igauņu deputāts T. Jurine uzstājoties sacīja, ka likums atļauj sodīt vainīgo, nevis – kā to darījis Baltijas ģenerālgubernators – visu ciemu.¹¹⁰ Ar šādu ģenerālgubernatora rīcību bieži bija saskārušies arī Kurzemes un Vidzemes latviešu daļas pagastu iedzīvotāji. Latviešu deputāti J. Ozols, K. Kārklīņš un E. Treimanis no domes tribīnes atbalstīja igauņu pieprasījumu. Analizējot šādu sodu būtību, J. Ozols norādīja, ka tāda rīcība nav pieļaujama politiskā cīņā, bet K. Kārklīņš uzsvēra, ka, šādi darbojoties, nevar atjaunot uzticību valdībai.¹¹¹ Savukārt E. Treimanis bija pārliecināts, ka šis gadījums pēc iespējas ātrāk jāizmeklē, jo līdzīgā epizodē Cēsu apriņķa Drustu muižā par uradņika nogalināšanu no pagasta iekasēja sodu 3000 rbļ. apmērā. Vēlāk izrādījās, ka slepkava nemaz nebija no šī pagasta iedzīvotājiem. Pagasts pieprasīja no Baltijas ģenerālgubernatora atdot iekasēto naudu, tomēr šis iesniegums tika atstāts bez ievēribas.¹¹²

Valsts domē iesniegto interpelāciju apspriešana un to atstāstījums presē lika valsts ierēdņiem aizdomāties, ka līdzšinējai visatļautībai tomēr jānosprauž robežas. Tā kā Valsts dome interpelācijās izvirzītos jautājumus reti kad varēja atrisināt, tad sabiedrības aktīvākā daļa palika pie revolūcijas gados pārbaudītās atziņas, ka visvienkāršāk tas izdarāms ar vardarbību.

Vēsturiskā attīstība visvairāk bija satuvinājusi latviešu un igauņu tautas. No igauņu etnogrāfiski apdzīvotās teritorijas bija ievēlēti pieci deputāti: no Vidzemes guberņas – augstākās zemnieku tiesas priekšsēdētājs K. Parts un žurnālists, zemes īpašnieks A. Jurgenšteins, no Igaunijas guberņas – zemnieku lietu komisārs T. Jurine, zemkopis M. Murtens un strādnieks P. Pjarns.¹¹³ Deputāti K. Parts, A. Jurgenšteins un T. Jurine pievienojās kadetu frakcijai, bet sociāldemokrāti M. Murtens un P. Pjarns darbojās sociāldemokrātu frakcijā. Latviešu deputātiem bija iespējas izveidot sadarbību ar kaimiņos atrodošās Kauņas guberņas deputātiem. No Kauņas guberņas bija ievēlēti seši deputāti, tostarp pieci lietuvieši un viens ebrejs: zvērināts advokāts Š. Abramsons, zemes īpašnieks F. Gudovičs, zvērināts advokāts V. Stašinskis, zemes īpašnieks A. Kupstas, zemkopis A. Poviļus un

zemkopis P. Kumeļis. Taču šo deputātu politiskā orientācija gan bija stipri atšķirīga no latviešiem: kadetu frakcijai pievienojās tikai viens deputāts – Š. Abramsons, bet pārējie pieci bija sociāldemokrāti. No Suvalku guberņas bija ievēlēti divi deputāti, kas piederēja pie tā sauktās lietuviešu grupas. Savukārt no Viļņas guberņas bija ievēlēti seši deputāti, poļi pēc tautības, to politiskā orientācija – poļu kolo.¹¹⁴ Politiskā virziena poļu kolo sludinātās intereses atšķīrās gan no lietuviešu, gan latviešu un igauņu deputātu mērķiem.

Latviešu deputātu sadarbība ar kaimiņu deputātiem tomēr bija vājāka nekā I Valsts domē, un par to saglabājies nedaudz norāžu. Jau iepriekš minēts, ka daļa latviešu deputātu atbalstīja domē iesniegto igauņu interpelāciju. Ir norāde, ka I Valsts domes bijušais deputāts K. Hellāts savu savāktu materiālu par lauka karatiesām nodeva deputātiem J. Ozolam un E. Treimanim. Viņi apsoliya šo materiālu no publicēt.¹¹⁵

Uz tuvu sadarbību nevirzīja sociāldemokrātu un kadetu frakcijām piederīgo deputātu politiskās pretrunas. Piemēram, domstarpības veidojās starp latviešiem – sociāldemokrātu J. Ozolu un bieži to atbalstošo kadetu frakcijai pieslēkušos E. Treimani un sociāldemokrātu igauņi P. Pjarnu, no vienas puses, un pārējiem latviešu un igauņu buržuāzijas deputātiem, no otras puses.¹¹⁶ Igauņu deputāts sociāldemokrāts P. Pjarns no visiem Latvijas deputātiem pozitīvi novērtēja vienīgi J. Ozolu, norādot, ka tas ir “izglītots un brīvs cilvēks”. Citus latviešu deputātus viņš augsti nevērtēja un izteica par tiem izbrīnu, jo latvieši notikušajā atbrīvošanas kustībā ir bijuši daudz apzinīgāki. Taču, ņemot vērā izveidojušos apstākļus, P. Pjarns atzina, ka šādus latviešu vēlēšanu rezultātus saprotot.¹¹⁷

Bijušais Valsts domes deputāts F. Trasuns, interesējoties par II Valsts domes darbību, pauda pārlicību, ka latviešu un igauņu deputātu sadarbība nestu pozitīvus augļus: “Bet mes ar vysu sirdi veletotus, ka latviši deputati vyspirmok sovâ storpâ un tod ar lejšim un igaunim sastaditu sovu patstovīgu grupu dumâ. Latvišim, lejšim un igaunim ir ļuti daudz kûpīgu interesu un apstokļu: jim jôsocinejas pret kokla kungim, kas grib paturet sovu seneju varu, jim vajdzīga, školas un tautas voludu u. t. t. Vinim pošim kotram pa sevim jim ir mozs bolss dumâ. Bet, jo ji sasavinoss vinâ grupâ un vinprotīgi ajzstôves sovas vajadzības, tod jûs bolss navar palikt naiverots, jo tod ji sostodis mozokojs grupu nu kajdim 18–20 deputatim. Par tû pârñ deputati latviši, igaunī un lejši turejôs kûpâ. Ari šûgod mes tikai nu vysas syrds pri-cosimes, kad dabosim zynot, ka latviši, igaunī un lejši ir nûdibynojuši sevišku, nu cytīm naatkarīgu latvišu, lejšu, igaunū grupu.”¹¹⁸ Kad būs tāda grupa, varēs izteikt savus uzskatus un prasības, varēs iesniegt savus likumprojektus. Tā bija F. Trasuna pareizi izteiktā vēlme, kurai nebija lemts realizēties. Nodoms atdūrās pret Baltijas deputātu nevēlē-

šanas rīkoties kopā un parlamentārā darba neizpratni. Tāda sadarbība politisko grupējumu uzskatu dēļ nenotika pat starp Latvijas deputātiem. Deputāti centās pārstāvēt Vidzemes un Kurzemes intereses, bet tām nepievienoja trešo latviešu apdzīvoto etnogrāfisko daļu Latgali. Viens no Latgales korespondentiem norādīja, ka Vitebskas guberņas latviešu vajadzības un prasības latviešu deputātiem vajag savienot kopā ar Kurzemes un Vidzemes, lai arī te ir atšķirības, bet latviešu tauta sastāv ne tikai no kurzemniekiem un vidzemniekiem.¹¹⁹

Sadarbība starp latviešu, igauņu un lietuviešu deputātiem tālākejošu attīstību neguva, domājams, tāpēc, ka II Valsts domē atsaucību neguva I Valsts domē darbību aizsākušais deputātu autonomistu grupējums. Tajā apvienojās impērijas nomaļu tautu pārstāvji. Politiskie uzskati tiem bija visdažādākie, un viņi palika saistīti ar savām frakcijām, kurām par daudziem jautājumiem bija atšķirīgi uzskati, un debatēs tie uzstājās pat cits pret citu. Vienīgā autonomistus vienojošā saite bija solījums kalpot, lai attīstītu impērijas tautu autonomos institūtus.¹²⁰ Šajā grupā darbojās arī Baltijas I Valsts domes deputāti, kamēr II Valsts domē lielākā daļa no tiem partejisku un politisku apsvērumu dēļ šajā deputātu apvienībā vairs nepiedalījās.¹²¹ Iespējams, ka liela nozīme šādai darbības izmaiņai bija arī I Valsts domes autonomistu darbības necīgajiem panākumiem. Cik autoram zināms, tad no Latvijas deputātiem tikai E. Treimanis darbojās autonomistu grupā. 1. aprīlī autonomisti sapulcējās un ievēlēja pagaidu biroju, kurā iegāja arī E. Treimanis.¹²² Birojam tika dotas tiesības kooptēt citu nacionālo grupu priekšstāvjus. Tika nolemts pie apspriežamiem likumu projektiem iesniegt piezīmes, izplatīt savas atziņas zemes komisijā. Autonomisti plānoja iesniegt domē likuma projektu par vietējo valodu lietošanu skolās un tiesās.¹²³ 13. un 14. aprīlī pulcējās poļu, ebreju, latviešu un musulmaņu deputāti – autonomisti un sprieda par parlamentārās frakcijas dibināšanu.¹²⁴

Vairāki Latvijas deputāti veica aktivitātes, lai ar preses palīdzību uzturētu kontaktus ar sabiedrību. Tika lūgts sūtīt faktus par gadījumiem, kad domes pilnvarnieku vēlēšanās bezzemnieki nelikumīgi netika pielaisti pie vēlēšanām, par cilvēku mocīšanu policijā, par lauka karatiesu darbību un par zemesceļu labošanas kārtību.¹²⁵ Atsevišķos gadījumos starp sabiedrības pārstāvjiem un deputātiem presē norisinājās sarakste atklāto vēstuļu formā.¹²⁶ Pēc II Valsts domes atlaišanas J. Ozols ar ziņojumiem par darbību domē uzstājās divās plašās Rīgas sociāldemokrātu organizācijas sapulcēs.¹²⁷

Deputātu darba vērtējums sabiedrībā nebija viennozīmīgs. Daļai sabiedrības šis jautājums bija vienaldzīgs. Tie, kas par domes darbību interesējās, vislielāko kritiku deputātiem izteica par reto uzstāšanos no Valsts domes tribīnes. Šāds secinājums gan neattiecās uz deputātu J. Ozolu un E. Treimani. Visasāk kritizētie deputāti demokrā-

tiskos izdevumos bija K. Burkevics, K. Kārkliņš un P. Juraševskis.¹²⁸ Citi laikraksti nerunājošos un mazrunājošos deputātus aizstāvēja un uzskatīja, ka jārūnā tikai tad, kad tiek apspriesti jautājumi par Baltiju.¹²⁹ Pavidēja uzskats, ka domē diezgan runā V. Puriškevičs un J. Ozols, tāpēc Kurzemes deputāti dara pareizi, ka klusē.¹³⁰ Latgaliešu laikraksta "Auseklis" korespondents uzskatīja, ka deputātiem nevajag daudz runāt, bet ir jautājumi, kurus apspriežot domē tomēr nedrīkst arī klusēt. Viena trešā daļa Vitebskas guberņā ir latvieši, un tie dzīvo nepanesamos apstākļos. Vitebskas guberņas latvieši vēlas, lai tos administratīvā ziņā pievienotu Vidzemes un Kurzemes latviešiem. Laikraksts norādīja, ka nesen domē apsprieda jautājumu par skolām un skolu stāvokli Latgalē ir sliktāks nekā citur, bet latviešu deputāti arī šoreiz palika mēmi.¹³¹ Tālāk korespondents rakstīja: "Nav vajadzīgs, ka ji byutu runojuši šimōs litōs vysi; byutu piticis, jo vins byutu aizrōdijis, kajdas pie mums vajdzibas un kù latvišu tauta prosa; tautas aizstōvim vajdzēja, mozokajs, parōdit, ka ji savu tautu aijztōv, kaj: pōli, musulmani, baltkrivi un cyti."¹³²

Citos preses izdevumos izteiktas norādes, ka tie latviešu deputāti, kas neuzstājas domē, dod savu ieguldījumu domes komisiju darbā, strādā pie likumu projektu sagatavošanas.¹³³ Šādas atsauksmes liecināja, ka parlamentāras darbības būtību vispirms mācījās deputāti, bet pēc tam sabiedrības locekļi, kas sekoja līdzi Valsts domes aktivitātēm.

Impērijas valdības attieksme pret II Valsts domi salīdzinājumā ar I Valsts domi bija korekta. P. Stolipins veica pasākumus, lai veicinātu domniekus pieņemt valdības deklarācijā izvirzītos nosacījumus, taču viens no pašiem svarīgākajiem jautājumiem, kas neatļāva veidot ilgstošu sadarbību, bija agrārjautājums. Pirms agrārjautājuma debašu izbeigšanas domē ar programmatisku runu uzstājās P. Stolipins un paskaidroja, ka kreiso partiju izvirzītā zemes nacionalizācija, kā to uzskata valdība, ir valstī iznīcinoša un tāpēc nav iespējama. Savukārt partijas un politiskie grupējumi par piekāpšanos agrārjautājumā nedomāja. Otrs jautājums, kas arī stipri traucēja valdības sadarbību ar domi, bija attieksme pret cīņu ar revolucionāro kustību. Tālākā sadarbība ar domi bija neiespējama, taču atlaist domi agrārjautājuma apspriešanas laikā valdībai nebija izdevīgi. Šim nolūkam slepenpolīcija izmantoja safabricētu viltojumu par sociāldemokrātu sazvērestību pret valsts iekārtu. Šajā sazvērestībā redzama vieta tika ierādīta arī latviešu deputātam sociāldemokrātam J. Ozolam. 3. jūnijā tika publicēts cara manifest par II Valsts domes atlaišanu un par izmaiņām domes vēlēšanu likumā. 3. jūnija apvērsums liecināja, ka revolūcija bija cietusi sakāvi un reakcija svinēja uzvaru.

Kāds guvums latviešu tautai bija no II Valsts domes, no Krievijas otru reizi ievēlētā parlamenta? Redzamu ieguvumu nekādu. Ieguvums

nosakāms, skatoties no laika distances, līdz Latvijas valsts un parlamenta izveidošanai. Latviešu deputātiem I un II Valsts domē pirmo reizi bija iespēja saskarties ar darbu parlamentā. Ar tiesībās ierobežotu, bet tomēr parlamentu. Šodien jāatzīst, ka J. Ozols bija spilgtākais ne tikai latviešu, bet arī II Valsts domes deputāts. Viņš domes debatēs, paužot sociāldemokrātiskos uzskatus, cīnījās ar redzamākajiem valsts domniekiem. Deputātu labējā spārna skandalozais pārstāvis V. Puriškevičs J. Ozolam veltīja rakstu "Tu melo, nelieti!", kurā apsollīja, ka J. Ozola vieta ir pie karātavām.¹³⁴ J. Ozola sociālistisko ideju garā, ar faktiem motivētās uzstāšanās, blakus viņam E. Treimaņa runas, kurās atsedzās cilvēka apspiestais un beztiesīgais stāvoklis valstī, un P. Juraševska atturīgā uzstāšanās buržuāziskajā skatījumā par agrāro jautājumu Baltijā domē veidoja latviešu atpazīstamību starp daudzajām Krievijas impērijas tautām. No II Valsts domes septiņiem Latvijas deputātiem nākotnē savu dzīvi ar darbību politikā saistīja tikai divi: J. Ozols un P. Juraševskis. J. Ozols, kas pēc politiskās pārliecības bija sociāldemokrāts, emigrēja uz ārzemēm un darbojās tur politikas laukā. Viņš neizrādīja interesi par Latvijas valsts izveidošanu un tās parlamenta darbību, kamēr P. Juraševskis vēlāk kļuva par redzamu Latvijas Republikas valstsvīru. Revolūcijas laikā sabiedrībā pirmo reizi izskanējušās valstiskuma idejas un latviešu deputātu darbība domē, kuri, izņemot J. Ozolu, pat nebija revolūcijas aizstāvji, piedalījās sabiedrības politiskās pašapziņas audzināšanā, bez kuras nākotnē nebija iespējams veidoties Latvijas valstiskumam.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Kārlis Strazdiņš (red.) (1955). *Latvijas PSR vēsture*. 2. sēj. No 1861. gada līdz 1917. gada martam. Rīga: Latvijas PSR ZA izdevniecība, 281.–284. lpp.; Jānis Krastiņš (1975). *1905. gada revolūcija Latvijā*. 3. papild. izd. Rīga: Zinātne, 333.–344. lpp.; Aleksandrs Drīzulis (red.) (1986). *Latvijas PSR vēsture. No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām*. 3. pārstr. un papild. izd. 1. sēj. Rīga: Zinātne, 314. lpp.
- ² Vitālijs Šalda, Aurora Ūdre (1988). *Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome*. Rīga: Avots, 49.–90. lpp.
- ³ Arveds Švābe (1958). *Latvijas vēsture, 1800–1914*. [Stokholma]: Daugava, 671.–674. lpp.
- ⁴ Aleksandr Prokhorov (red.) (1972). *Bol'shaia Sovetskaia entsiklopediia*. T. 7. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia, s. 153; Evgenii Zhukov (red.) (1963). *Sovetskaia istoricheskaia entsiklopediia*. T. 4. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia, 1963, s. 611, 613.
- ⁵ Arkadii Sidorov (red.) (1968). *Istoriia SSSR s drevneishikh vremen do nashikh dnei. Rossiia v period imperalizma 1900–1917 gg*. T. 6. Moskva: Nauka, s. 239–240.

- ⁶ Vasilii Maklakov (2006). *Vtoraia Gosudarstvennaia дума. Vospominaniia sovremennika. 20 fevralia – 2 iunia 1907 goda*. Moskva: Tsentr Poligraf, s. 325.
- ⁷ Aprēķināts pēc: Vadim Demin (1996). *Gosudarstvennaia дума Ros-sii (1906–1917): mekhanizm funkcionirovaniia*. Moskva: ROSSPEN, s. 37–38.
- ⁸ *Gosudarstvennaia дума. Ukazatel' k stenograficheskim otchetam. Vtoroi sozyv. 1907 god* (1907). Sankt-Peterburg: Gosudarstvennaia tipografii, s. 11–12.; Sigita Hirša (galv. red.) (2009). *Latvijas enciklopēdija*. 5. sēj. Rīga: Valērija Belokoņa izdevniecība, 537. lpp.
- ⁹ *Zemkopis*, 12.07.1907. (Šeit un turpmāk atsaucēs norādītajai preses izdevu-mos publicētajai informācijai oriģināli nav norādīti autori un informācija nav strukturēta tekstā ar atsevišķu nosaukumu.)
- ¹⁰ *Balss*, 06.02.1907.; *Mūsu Laiki*, 19.03.1907.; *Rizhskii vestnik*, 07.02.1907.
- ¹¹ *Mūsu Laiki*, 03.04.1907.
- ¹² *Turpat*, 24.04.1907.
- ¹³ *Mūsu Laiki*, 10.03., 19.03.1907.; *Rigasche Rundschau*, 12.03.1907.
- ¹⁴ *Mūsu Laiki*, 03.04.1907.; *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.
- ¹⁵ *Mūsu Laiki*, 19.03.1907.
- ¹⁶ *Auseklis*, 16.02.1907.
- ¹⁷ *Mūsu Laiki*, 19.03.1907.
- ¹⁸ *Balss*, 15.02.1907.; *Darba Balss*, 14.02.1907.; *Rigasche Zeitung*, 08.02.1907.
- ¹⁹ *Gosudarstvennaia дума. Ukazatel' k stenograficheskim otchetam*, s. 11–12.
- ²⁰ *Rizhskii vestnik*, 23.03.1907.
- ²¹ *Balss*, 21.02.1907.
- ²² *Turpat*, 01.03.1907.
- ²³ *Mūsu Laiki*, 19.03.1907.
- ²⁴ *Turpat*, 13.02.1907.
- ²⁵ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia* (1907). T. 2. Sankt-Peterburg: Gosudarstvennaia tipografii, s. 967.
- ²⁶ *Turpat*, 971. lpp.
- ²⁷ *Mūsu Laiki*, 13.03.1907.
- ²⁸ *Turpat*.
- ²⁹ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*, T. 2, s. 971.
- ³⁰ *Mūsu Laiki*, 10.03.1907.
- ³¹ *Turpat*, 24.04.1907.
- ³² Demin. *Gosudarstvennaia дума Rossii (1906–1917)*, s. 31.
- ³³ Sidorov (red.). *Istoriia SSSR s drevneishikh vremen do nashikh dnei. Rossiia v period imperializma 1900–1917 gg*. T. 6, s. 240–241.
- ³⁴ Maklakov. *Vtoraia Gosudarstvennaia дума. Vospomonaniia sovremennika*, s. 112.
- ³⁵ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 1, s. 131–132.
- ³⁶ *Turpat*, 133.–137. lpp.
- ³⁷ *Mūsu Laiki*, 17.03.1907.
- ³⁸ *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.

- ³⁹ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 2, s. 1254–1258.
- ⁴⁰ Turpat, 1256., 1258. lpp.
- ⁴¹ Aleksandr Iakovlev (red.) (2002). *Rossii v nachale XX veka*. Moskva: Novii Khronograf, s. 480.
- ⁴² *Rizhskii vestnik*, 13.03.1907.; *Mūsu Laiki*, 12.03.1907.
- ⁴³ *Mūsu Laiki*, 19.04.1907.
- ⁴⁴ Turpat, 17.03.1907.
- ⁴⁵ Turpat, 22.03.1907.
- ⁴⁶ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 1, s. 480.
- ⁴⁷ Turpat, 481. lpp.
- ⁴⁸ *Rīgas Avīze*, 08.05.1907.
- ⁴⁹ *Mūsu Laiki*, 17.03.1907.
- ⁵⁰ *Rigasche Rundschau*, 12.03.1907.
- ⁵¹ *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.
- ⁵² Turpat, 08.05.1907.
- ⁵³ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 1, s. 513–514.
- ⁵⁴ Iakovlev (red.). *Rossii v nachale XX veka*, s. 486.
- ⁵⁵ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 1, s. 1469.
- ⁵⁶ Iakovlev (red.). *Rossii v nachale XX veka*, s. 483.
- ⁵⁷ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 2, s. 671.
- ⁵⁸ *Balss*, 07.02.1907.
- ⁵⁹ *Mūsu Laiki*, 02.03.1907.
- ⁶⁰ *Rigasche Rundschau*, 12.03.1907.; *Mūsu Laiki*, 10.03.1907.
- ⁶¹ *Mūsu Laiki*, 27.03.1907.
- ⁶² Turpat, 09.04.1907.
- ⁶³ Turpat, 25.04.1907.
- ⁶⁴ *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.
- ⁶⁵ *Rigasche Rundschau*, 17.04.1907.
- ⁶⁶ *Mūsu Laiki*, 27.03.1907.
- ⁶⁷ Turpat, 17.03.1907.
- ⁶⁸ Turpat, 03.04.1907.
- ⁶⁹ *Rigasche Rundschau*, 04.05.1907.
- ⁷⁰ *Mūsu Laiki*, 17.05.1907.
- ⁷¹ Turpat, 31.03.1907.
- ⁷² Sidorov (red.). *Istoriia SSSR s drevneishikh vremen do nashikh dnei. Rossiia v period imperializma 1900–1917 gg*. T. 6, s. 245.
- ⁷³ Maklakov. *Vtoraia Gosudarstvennaia дума. Vospomonaniia sovremennika*, s. 309.
- ⁷⁴ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 1, s. 108–112.
- ⁷⁵ *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.
- ⁷⁶ Jānis Bērziņš (2010). Latvijas deputātu darbība I Valsts domē (1906. gada 27. aprīlis – 8. jūlijs). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 45.–49. lpp.

- ⁷⁷ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 1, s. 669–672.*
- ⁷⁸ Turpat, 670.–672. lpp.
- ⁷⁹ Turpat, 670. lpp.
- ⁸⁰ Turpat, 671. lpp.
- ⁸¹ *Mūsu Laiki*, 10.03.1907.
- ⁸² *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 671.*
- ⁸³ *Mūsu Laiki*, 10.03.1907.
- ⁸⁴ Turpat.
- ⁸⁵ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 670.*
- ⁸⁶ *Mūsu Laiki*, 10.03.1907.
- ⁸⁷ *Rigasche Rundschau*, 04.05.1907.
- ⁸⁸ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 671; Rigasche Rundschau*, 04.05.1907.
- ⁸⁹ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 668–669.*
- ⁹⁰ *Mūsu Laiki*, 02.03.1907.
- ⁹¹ *Latvija*, 12.04.1907.
- ⁹² Jānis Bērziņš (2000). Bezdarbs un bezdarbnieku kustība Latvijā 1900.–1914. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 74.–92. lpp.
- ⁹³ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 588.*
- ⁹⁴ *Rīgas Avīze*, 17.03.1907.
- ⁹⁵ Demin. *Gosudarstvennaia дума Rossii (1906–1917): mekhanizm funktsionirovaniia*, s. 75.
- ⁹⁶ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 1, s. 1906–1913, 2014–2018, 2021–2023, 2042–2044.*
- ⁹⁷ Turpat, 2018. lpp.
- ⁹⁸ Turpat, 2021.–2022., 2044. lpp.
- ⁹⁹ *Progress*, 18.04.1907.
- ¹⁰⁰ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 1, s. 1977.*
- ¹⁰¹ *Rizhskii vestnik*, 13.04., 17.04.1907.
- ¹⁰² Šalda, Ūdre. *Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome*, 81. lpp.
- ¹⁰³ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 597.*
- ¹⁰⁴ Jānis Asars (sast.) (1907). *Spīdzināšanas Baltijā. Interpelācija II Valsts domē. Pēterburga.*
- ¹⁰⁵ *Rizhskii vestnik*, 15.05.1907.
- ¹⁰⁶ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 700–716.*
- ¹⁰⁷ Turpat, 712. lpp.
- ¹⁰⁸ *Rizhskii vestnik*, 02.06.1907.
- ¹⁰⁹ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessiiia vtoraiia. T. 2, s. 592–593.*
- ¹¹⁰ *Mūsu Laiki*, 17.05.1907.

- ¹¹¹ *Gosudarstvennaia дума. Vtoroi sozyv. Stenograficheskie otchety. 1907 god. Sessii vtoraia*. T. 2, s. 590–591.
- ¹¹² Turpat, 594. lpp.
- ¹¹³ *Gosudarstvennaja дума. Ukazatel k stenograficheskim otchetam. Vtoroi sozyv*, s. 11.
- ¹¹⁴ Turpat, 5., 11., 21. lpp. (Poļu kolo – poļu frakcijas nosaukums. Poļu valdošās aprindas sludināja poļu darbaļaužu un buržuāzijas nacionālo interešu kopību un centās frakciju pasniegt kā vienīgo poļu tautas pārstāvi. Sk.: Evgenii Zhukov (red.) (1968). *Sovetskaia istoricheskaia entsiklopediia*. T. 11. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia, s. 315.)
- ¹¹⁵ *Ventspils Apskats*, 12.04.1907.
- ¹¹⁶ *Rīzhskii vestnik*, 23.03.1907.
- ¹¹⁷ *Mūsu Laiki*, 20.03.1907.
- ¹¹⁸ *Auseklis*, 29.03.1907.
- ¹¹⁹ Turpat, 24.05.1907.
- ¹²⁰ Pavel Vinogradov (2008). *Rossii na rasput'e. Istoriko-publitsisticheskie stat'i*. Moskva: Territoria Budushchego, s. 286.
- ¹²¹ *Rīgasche Rundschau*, 17.04.1907.
- ¹²² *Mūsu Laiki*, 04.04.1907.
- ¹²³ Turpat.
- ¹²⁴ *Auseklis*, 08.03.1907.
- ¹²⁵ *Rīgas Avīze*, 02.02.1907.; *Mūsu Laiki*, 28.02.1907.; *Ventspils Apskats*, 05.04.1907.
- ¹²⁶ *Mūsu Laiki*, 27.03., 09.04., 25.04.1907.
- ¹²⁷ Šalda, Ūdre. *Latvijas sociāldemokrātija un Valsts dome*, 89. lpp.
- ¹²⁸ *Mūsu Laiki*, 31.03.1907.
- ¹²⁹ *Balss*, 02.04.1907.
- ¹³⁰ *Ventspils Apskats*, 15.04.1907.
- ¹³¹ *Auseklis*, 17.05.1907.
- ¹³² Turpat, 17.05.1907.
- ¹³³ *Latvija*, 21.03.1907.; *Rīgas Avīze*, 02.04.1907.
- ¹³⁴ *Jaunā Dienas Lapa*, 22.05.1907.

ACTIVITIES OF THE LATVIAN DEPUTIES IN THE 2ND STATE DUMA OF RUSSIA (20 February – 3 June 1907)

Jānis Bērziņš

Dr. habil. hist., leading researcher, Institute of the History of Latvia, University of Latvia.

Scientific interests: 19th century history of Latvia, history of the working class (2nd half of the 19th century – beginning of the 20th century), history of the 1905 Revolution, history of the economy of the Republic of Latvia.

E-mail: j.beerzinsh@gmail.com

The 2nd State Duma of Russia functioned at the time when the 1905 Revolution had been subdued and the government enforced its repressions. From the territory of present-day Latvia seven deputies with different political views had been elected, namely Kārlis Burkevics, Pēteris Juraševskis, Kārlis Kārklīšs, Eduards Kazričs, Jānis Ozols, Jēkabs Šapiro and Eduards Treimanis. One of them, Jānis Ozols, who was elected from the Latvian Social Democratic Party, expressed particularly mature political views, and he focused his activities as a member of the Duma on the criticism of the existing political system and enhancement of the revolutionary mood in the masses. The Latvian deputies singled out the most important tasks for themselves: to advocate the necessity of changes in the self-government and of agrarian reform in the Baltic. The activities of the Latvian deputies in the 1st and 2nd State Duma became the first lesson in parliamentarism both for themselves and for those members of society who closely followed their actions.

Key words: political views of the deputies, attitude towards the government declaration, the question of self-government, agrarian question, interpellations.

Summary

The 2nd State Duma of Russia was elected and functioned at the time when the 1905 Revolution had been subdued and the government enforced its repressions against people's democratic movement. From the territory of present-day Latvia seven deputies were elected to the 2nd State Duma: Kārlis Kārklīšs and Eduards Treimanis from the ethnographic region of Vidzeme, Jānis Ozols from Riga, Kārlis Burkevics, Pēteris Juraševskis and Jēkabs Šapiro from Kurzeme, and Eduards Kazričs from Latgale. The level of their education, previous social activities and popularity was much lower in comparison with that of the 1st State Duma where 86% deputies from the territory of present-day Latvia had higher education, but in the 2nd State Duma – only 43 per cent. Their proposals for reforms in the Baltic became fewer and less important.

Social Democrat Jānis Ozols was the only one who stood out among the other deputies from Latvia on account of his mature political views and the scope of his previous socio-political activities. Pēteris Juraševskis and Kārlis Kārklīšs both looked upon themselves as cadets, while the rest of the Latvian deputies had no firm political stand. All of them, with the exception of Jānis Ozols, declared that they were against revolution and desired sooner implementation of reforms in the Baltic. After election to the 2nd State Duma the Latvian deputies sided with representatives of the Russian Constitutional Party (cadets). All of them, with the exception of Jānis Ozols and Eduards Treimanis, took part, although not very active, in the debate of such questions as abolition of capital punishment and field military courts, as well as stated their attitude towards interpellation against activities of punitive expeditions and torturing of revolutionaries in the Baltic. The implementation of self-government reform and agrarian reform in the Baltic was singled out as the most important tasks for the future. The Latvian deputies

considered the self-government reform in the Baltic to be among the first issues which demanded solution. However, they had no common standpoint as to the question of self-government reform, and they did not cooperate with the Estonian deputies. Contrary opinions were held on the assignments of the self-government and the right to vote at elections. During the short period of the Duma activities the Latvian deputies did not manage to prepare a draft for the law on self-government in the Baltic.

As the debate about the agrarian question had ended with no practical result in the 1st State Duma, it became central also in the 2nd Duma. The Latvian deputies, with the exception of Jānis Ozols, who supported social democratic views, proposed the same measures for the solution of the agrarian question as their predecessors. The former negative attitude of the Latvian deputies towards the draft for agrarian law worked out by the Russian cadets and trudoviks also remained unchanged. The gravest fear felt by the Latvian deputies was that the land owned by Latvian farmers would be expropriated.

At present the activities of the Latvian deputies in the 1st and 2nd State Duma of Russia must be evaluated from the perspective of the historical development of Latvian statehood: work in the State Dumas was related to the origins of the parliamentary activities by representatives of our nation. Although these activities were rather limited, it was a lesson in parliamentarism, and we cannot deny its significance in the future development of the idea of Latvian statehood.

Iesniegts 07.12.2011.